

„Myslíte?“

„*Annie Johnová!* Kniha, kterou chce žena v knihovně svého analytika vidět.“

Usmály jsme se na sebe. Také jsem milovala román *Jamaica Kincaidové* o děvčeti, jež vyrostlo na Antiguě. Pearl na tenký svazek upírala zrak tak dlouho, až jsem ji vyzvala, aby mi řekla, nač myslí.

„Ta kniha je o – ale to vy víte, je o vztahu matky a dcery. Věta, která se mi vybavuje, je tak nedůležitá, že si připadám až hloupě...“

Nastala vhodná chvíle pro to, abych ji seznámila se „základním pravidlem“ psychoanalýzy: Řekni, cokoliv ti přijde na mysl, nehleď na to, jak důležité či nepodstatné se to zdá, jak příjemné či nepříjemné to je.

V pasáži, na kterou si Pearl vzpomněla, je devítiletá Annie Johnová vyzvána, aby četla nahlas celé třídy. Věta zněla: „Zvuk mého hlasu pro mě vždy byl tisícím lékem.“⁴

Musela jsem se pousmát.

„Můj ty Bože! Samozřejmě že je to podstatné! Je to o mluvení, o úlevě z mluvení před ostatními, o tom, že je vás slyšet. Po naší poslední schůzce jsem se cítila lépe. Překvapilo mě to,“ řekla Pearl.

Jamaica Kincaidová píše o traumatu děvčete, které se stává nezávislým na rodičích v normální milující rodině. Malá Annie vstane a přečte učitelce neobvyklou kompozici, v níž popisuje den, kdy dítě na pláži ztratí svou matku. Matka propadá panice, a když se znovu sejdou, říká: „Nikdy tě neopustím.“ Učitelka nešetří chválou a zařadí povídku do kolekce školní knihovny.

Věděla jsem, že Pearl kdysi opustila matku, aby žila s tetou. Zajímalo mě rozhodnutí samotné a co znamenalo pro všechny zúčastněné. Proběhla změna hladce, relativně bez konfliktů, a vedlo k ní jen to, že teta byla schopna zajistit Pearl lepší vzdělání? Jakou roli hrál Pearlín nevlastní otec? Nevládlo mezi dospělými napětí nebo mezi sourozenci zuřivá rivalita? Kolik bylo v rodině vlastně dětí? Znovu jsem vyzvala Pearl, aby povídala. Mohla začít, kde chtěla.

„No, na katedře angličtiny...“

Pearl pokračovala ve vyprávění příběhů z práce a popsala program v rádiu, ve kterém vystupovala spolu s dalšími čtyřmi členy fakulty. Moderátor zúčastněné oslovoval: doktore Collins, doktore Rossi, doktore Levine a *Pearl*. Absurdní na tom bylo, že se mluvilo o rasách a pohlaví na akademii.

„Pokaždé, když mě oslovil křestním jménem, byla jsem vzteky bez sebe. Věděla jsem, že nemám zapotřebí na to upozorňovat, ale zhruba uprostřed pořadu jsem najednou uslyšela sama sebe říkat: Moment! Proč jsou ostatní oslovováni svými tituly, zatímco já jsem ‚Pearl‘?“

„Co následovalo?“

„Zmatený moderátor slíbil, že mě začne oslovovat ‚profesorko‘, načež ti čtyři pánové zafuněli – *téměř* jednohlasně: Já osobně nebazírují na titulech. Říkejte mi *John*, *George*, *Ignorant*, *Bručoun*.“ Myslíte si, že jsem blázen, když mi záleží na něčem takovém? Vždyť se, pro lásku Boží, píše rok 1990!“

„Jestli si myslím, že *jsste* blázen?“

Pearl se neodmlčela, aby ode mě uslyšela pár povzbudivých slov. Chtěla mi říct ještě další dvě historky. Jak jsem ji tak poslouchala, měla jsem vztek za ni a chtěla jsem ji bránit. Představila jsem si samu sebe na scéně, jak se dožadují vysvětlení, proč Pearlíní kolegové nechápou, že luxus zřít se titulu si mohou dovolit jen ti, kdo jsou dostatečně uznáváni.

V této fázi léčby byla Pearl zároveň vyprávěčem i analytikem. Jakykoliv můj pokus o přerušení taktně přecházela. Winnicott by řekl, že chápala moje snahy jako *svévolné zasahování* (impingement)⁵, poukazující na jakýsi druh rodičovské pozornosti, kterou dítě chápe jako potlačování jeho vznikající osobnosti. Po letech mi Pearl řekla: „Přemýšlela jsem o tom, že v dějinách se vyskytlo jen pár lidí, jimž ostatní naslouchali.“ Pearl potřebovala, abych jí naslouchala.

O několik týdnů později vznesla Pearl stížnost na sebešedné feministky z jejích katedry. Viděla v nich vážný problém. *Staraly se* pouze o to, aby nikdy „nepřestalo být dusno“. Žádné téma pro ně nebylo dostatečně „rozvratné“.

„Přitom by tohle sesterstvo nepoznalo politickou myšlenku, ani kdyby jim ji naser vírovali na zlatém podnose.“

Její kritika mohla být odůvodněná, avšak mě zajímal její význam pro přenos. Ačkoliv Pearl na terapii spolupracovala, zdála se mi vzdálená, stále přede mnou ve střehu. Bylo snadnější kritizovat bílé feministky z fakulty než bílou feministku, sedící v místnosti naproti ní?

Pearl trvala na tom, že jsem úplně jiná než ty ženy tam.

„To se nedá srovnávat,“ ujišťovala mě. „Jablka a pomeranče. Křída a sýr.“

Jak řekla, byla jsem spíše jako ženy u nich v rodině. „Opravdu?“

Požádala jsem Pearl, aby mi to vysvětlila, a ona odpověděla, že by vysvětlila, ale že by mi ráda nejprve řekla něco jiného. V regionálních novinách se psalo o programu, jež Pearl organizovala u příležitosti Měsíce černé historie. V den, kdy noviny vyšly, měli s kolegy schůzi, a Pearl si byla jistá, že na to vedoucí katedry zavede řeč. Ale nikdo se ani slovem nezminil.

Pearl se rozhodla, že už se na těchto schůzích nebude rozčilovat. Obrní se trpělivostí a v jednání se svými kolegy jim bude rovnocennou partnerkou. Nic však skutečně nepomáhalo.

Navzdory Pearlino předsevzetí měly schůze jedno společné: cítila se po nich neviditelná, terčem posměchu, někdy jí bylo ze samé sebekritiky špatně i několik dní. Musela jsem se jí vyptávat, abych se dozvěděla, že se od kolegů občas dočká i pochvaly. Dokázala je vypustit z hlavy, protože je považovala za neupřímné. Pro Pearl existovaly pouze dva druhy odezvy: špatná a neupřímná. Jak jsem ji tak poslouchala, jako bych mezi zlostí a frustrací objevila touhu. Řekla jsem, že je dobře, že využila terapie k promyšlení a znovuvyvážení strategie a k ventilování své zlosti. Důležité bylo i projevit touhu po uznání. Toto mé mínění Pearl nijak zvlášť nenadchlo.

„Ne že byste neměla pravdu, ale nelíbí se mi představa, že potřebuji uznání ostatních. Víte přece, že většinou jsem to já, kdo nešetří slovy uznání.“

Přesně.

Velká část moderní psychoanalytické teorie se zabývá naší touhou po uznání ostatních lidí. Od dob Freuda vévodí toto téma rozhovorům o psychoanalytické teorii nebo praxi. Self-psychologové,⁶ kteří následují Heinze Kohouta, píšou o „zrcadlení“ (mirror hungry) osobnosti. Winnicottovi studenti definují „do-statečně dobrou matku“ termíny její schopnosti *uznat* své dítě,⁷ to znamená vidět dítě jako samostatného tvora, ne jen jako část sebe sama. Následovníci Jacquesa Lacana věří, že ego se vyvíjí v „zrcadlové fázi“⁸, která začíná okolo jedenáctého měsíce života. Lacanovi stoupenci zdůrazňují problémy, způsobené údobím hledání sebe samých mimo nás (ať už v zrcadle nebo v souhlasných pohledech druhých). Nikdo jiný nám nemůže říct, kdo „skutečně jsme“. Dokonce i neživý fyzikální objekt, kterým zrcadlo je, nás podvádí tím, že zaměňuje pravou a levou stranu.

Feministické analytičky poukázaly na různé způsoby zrcadlení a podpořily tak Virginii Woolfovou, která upozornila na „jemnou ženskou schopnost odrážet obraz muže v jeho dvojnásobné velikosti“.⁹

Výčerpaly jsme se přemýšlením nad tím, čím uznání se počítá – na které zrcadlo se obrátit a jak porozumět obrazu, který objevíme. Někteří lidé mají snahu na zrcadla vyvrát. Kontrolují svůj odraz jen v těch, u nichž mají jistotu, že pro ně bude příznivý. Naproti tomu pár šťastlivců chodí právě okolo zrcadel, jež zdůrazňují vady a zmenšují ctnosti.

Dočkat se uznání a věřit v ně mohlo být o to složitější, že Pearl byla jedinou ženou nebo jedinou příslušnicí rasové menšiny na pracovišti. Status minority sám o sobě nevytváří psychologickou potřebu uznání, nicméně značně ji komplikuje.

Zkušenost z mládí má vždy vliv na naši schopnost vidět a být viděn ostatními, pokud není přímo rozhodující. Ti, kdož se nedočkali uznání od rodičů, nevědí, co uznání znamená, nevědí přesně, jak ho hledat – a mohou být zmatení, když na ně narazí. Samozřejmě mě zajímaly zkušenosti, jež si ze své rodiny přinesla Pearl. Objasnila mi, že od nevlastního otce se dočkala „nulového“ uznání, ale že byla „milována a ctěna“ svou

matkou, a teta že jí „velmi rozuměla“. Shodly jsme se, že by se měla naučit přijímat uznání i od lidí nepatřících do rodiny, a zvláště od kolegů – mužů. Kromě toho jsem věřila, že některé stránky Pearliny osobnosti – jako například její sexualita a žádoucnost – teprve čekají na to, aby je někdo objevil.

Na tomto sezení jsem se také Pearl zeptala, zda se cítí být uznávána mnou.

„Ano. Až překvapivě.“

Ohradila by se, kdybych jí někdy špatně pochopila?

Přiznala, že by to nebylo jednoduché, ale snažila by se být upřímná.

Mezitím se Pearl musela stále vracet ke své práci. Co se místa na plný úvazek týkalo, neměla stále nic jisté, nicméně poradili jí, aby více publikovala. Pearl měla spousty nápadů, ale pocítovala takový neklid, že ji nenapadala slova. Po jedné nepříjemné noci seděla u stolu a sžíraly ji obavy, že spadne pod kola své deprese, uvázne v jejím soukolí. Pearl se přistihla, že počítá dny mezi našimi schůzkami.

Jsem z toho poněkud mrzutá,“ řekla. „Právě toho jsem se bála. Terapie vytváří závislost.“

Řekla jsem jí, že má pravdu, ale že je to závislost konkrétního druhu, a to závislost přechodná. Může se o náš vztah opírat tak dlouho, jak bude potřebovat, ale naším cílem je určit si v jisté fázi datum a rozloučit se. Zeptala jsem se, na co myslí.

„Nejsem si jistá fází loučení, ale ten zbytek je příjemný. Dokážete být skoro tak příjemná jako moje matka. Vždycky jsem tvrdila, že mohla být skvělým právníkem, ale teď si myslím, že měla být terapeutem. Poslala jsem jí fotku z večírku, který jsme měli v práci, a matka pak prohlásila, že vedoucí katedry vypadá jako had v obleku. Když jsem jí zopakovala, co mi řekl naposledy, jen se odmlčela a řekla: ‚Pearl Quinceyová, že se kvůli tomu hlupákovi bez srdce tak trápíš?‘ Chtěla jsem jí vylézt na klín i přesto, že měřím metr osmdesát.“

To, že mě srovnávala s matkou, byla pro mě samozřejmě poklona, i když matčinu klínu jsem nemohla konkurovat!

„Matka mívala od věčného drhnutí a zvedání věcí problémy

s rameny a krkem, takže jsem jí masírovala záda a potom jí seděla na klíně a mnula jí zápěstí.“

Dlouho si vzájemně zpříjemňovaly život.

Pearl se ještě jednou vrátila k románu Jamaica Kincaidové: „Annie Johnová milovala matčino objetí a říkala: *Žila jsem v ráji*.“¹⁰ Byla jsem na tom stejně. Jako by to napsala o mně a mé matce.“

Zeptala jsem se Pearl, zda chce na tomto tématu pracovat, a ona mi právě v této fázi naší práce začala vyprávět příběh lásky mezi ní a její matkou. Nekončil, když se odstěhovala k tetě. Tyto dvě ženy v jejím životě představovaly silné paže, jež dosáhly tisíce mil z Kingstonu, hlavního města ostrova Jamajka, na sever Floridy.

„Dost jsem se nacestovala, a ačkoliv matka tvrdila, že ji cestování také zajímá, nemohla jsem ji přinutit, aby opustila domov. Vždycky říkala: ‚Radši se dívám na svět tvýma očima.‘“

„Přinesla jste své matce celý svět.“

„Když to berete takhle, pak už chápu, proč jsem tak unavená!“

Pro Pearl to však bylo to nejmenší, co mohla udělat. Nikoho na světě nezbožňovala víc.

„Matka pro mě byla hrdinkou od chvíle, kdy jsem ji slyšela odmítnout šerifovi, který přišel pro bratra. Vlastně už předtím. Byla mou hrdinkou od události v Haleyho obchodním domě.“

Požádala jsem Pearl, aby mě do těchto událostí z dětství zaslétla.

„To u Haleyho se týkalo velikonočních klobouků. Víte, matka sama šila všechno naše oblečení, navíc po tom, co nevlastní otec přišel o práci, ho nebylo mnoho. Pak ale na chvíli znovu pracoval. Abych to zkrátila, jely jsme do města a měly dovoleno koupit si velikonoční klobouky. Chodila jsem do páté třídy. Dovedete si představit, jak na mě prostředí v tom obchodním domě působilo? Když jsem viděla ty růžové a žluté šifonové květy na kloboucích a myslela na to, že takovéhle umělecké dílo bude moje, byla jsem v sedmém nebi! Ale během dvaceti minut bylo zřejmé, že na nás prodavačky nejsou zvědavé. Matka se snažila upoutat jejich pozornost, ale je zájímaly jen bílé ženy a dívky.

Konečně se k nám obrátila žena s vlasy natuženými tak, že vypadaly jako stínidlo lampy. Když matka ukázala na dva růžové klobouky, žena vytáhla jakýsi špinavý starý ubrousek a vyložila jím jejich vnitřky. Proč? Aby se naše vlasy nedotýkaly zboží bílých lidí! Řekněte mi, co v takové situaci dělat? Matka si zkouší klobouk, ale pomalu, aby všichni museli čekat. A potom, když ta dáma povídá: „Rozhodněte se, nebo běžte jinam!“, matka, která se po celou dobu dívá do zrcadla, řekne: „Madam, nevidíte, že už jsem se rozhodla? Rozhodla jsem se, že o mě bude postaráno jako o každého jiného u tohoto pultu.“ Byla jsem na ni tak pyšná!

Jako bych malou Pearl viděla. Nervózní, ale rozechvělou vědomím: „*Tohle je moje matka!*“

„Ach, Deboro, jak jsme se té ženě nasmály! Kdybyste viděla, jak se tvářila! Na Ritě Quinceyové je obdivuhodné, že nezahořkla. Dodneška říká: V takové době jsme prostě žily.“ Když ji teď vykládám, jak to u nás v práci chodí – nerozumí tomu. „Vzdělání lidí s takovými způsoby?“ Nemůže to pochopit.

Pearl svou matku zbožňovala. A kdo by taky nezbožňoval? Jako bych je slyšela, jak spolu v noci mluví tiše po telefonu, tropí si žerty z podivínů z katedry a chichotají se.

„Bylo mi jednadvacet, když můj nevlastní otec zemřel, a matka vypadala, jako by tak nějak ožila – všichni jsme ožili. A ona tam stále dělá uklízečku a nechce cestovat...“

Pearl přerušila své vyprávění, aby mi sdělila, že jestli pátrám po rodinných skandálech nebo zneužívání, budu zklamána.

Odpověděla jsem, že nepátrám po skandálech, jen se chci dozvědět víc o světě, v němž dřív žila. Jak se cítí po tom, co mi několik věcí odhalila?

Pearl nechtěla, aby se na její rodině „hledaly chyby“. Slyšela sociální pracovnice mluvit neuctivě o rodinách černých, bez špetky smyslu pro soudržnost černých rodin. Řekla, že na tom, že žila u tety, nebylo nic zvláštního nebo nezdravého. Kdysi jim oběma řkala „mámo“, což ale neznamenal, že neměla jasno v tom, kdo je její matka.

Pearl se mě přímo zeptala, zda chápu, proč matku považuje za svou nejlepší přítelkyni. Chápala jsem. Nebylo pochyb.

Hravě mávala svými dlouhými jantarovými korály. Byla ráda, že mi to začíná být jasné. Bála se prý, že jí budu chtít matku vzít.

* * *

O dva týdny později Pearl poznamenala, že zatímco já toho o ní tolik vím, ona o mně neví nic. Když jsem se zeptala, co by chtěla vědět, odpověděla okamžitě: ve skutečnosti je ráda, že o mém životě nic neví, protože kdyby věděla, mohla by si dělat starosti a chtít o mě pečovat. Neméně to však nic na tom, že byla zvědavá.

Způsob jejího myšlení je pro pacienty v psychoterapii typický. Zajímalo by nás, jak terapeut žije, ale ve skutečnosti na tuto otázku vlastně nechceme znát odpověď. Navrhla jsem, aby si Pearl zvykla klást mi otázky a přijímat, že nemusí být zodpovězeny. Pacientovy fantazie jsou vždy poučnější než skutečnost.

Pearl ve mně viděla někoho, kdo musel v životě překonat něco velmi nepříjemného. A hádala, že jsem buď ovdověla nebo se rozvedla.

V přenosu jsem se stávala dobrou, mírně zidealizovanou matkou. Tak jako Pearlina matka, byla jsem i já bez partnera, těžce pracující (Pearl měla starost o mou dlouhou pracovní dobu) a obětavá (hádala, že si nedělám přestávku na oběd). Jednou večer, zrovna když jsem o ní přemýšlela, Pearl zavolala. Velmi se omlouvala a ptala se, zda mi může povědět o problému z práce. Během deseti minut načrtla a vyřešila svůj problém, zatímco já jsem jen poslouchala a žasla nad skutečností, že si dopřála „požitek“ zavolat mi. Řekla, že by možná ztratila nervy, kdybych telefon nezvedla hned po prvním zvonění. „Zvedla jste ho, protože jste věděla, že vás dnes večer potřebuji.“

Během naší práce Pearl Quinceyová dokázala, že jsem se cítila abnormálně dobře naladěna a uzdravující, aniž bych se o to snažila. Dokonce když jsem udělala něco, co ji mohlo rozladit, jako například když jsem přišla pozdě nebo řekla

„Uvidíme se v úterý“ místo v pondělí, udělala z mé slabosti ctnost. „Jen mi dokazujete, že jste také jen člověk.“
Žily jsme v ráji.

* * *

O několik týdnů později Pearl přišla a vyprávěla o jedné vydařené hodině. Student řekl o tom, že v celé přírodě není nic silnějšího než materský instinkt,¹¹ a mezi studenty se rozvinula vzrušená debata. Příští hodinu jim Pearl četla z Darwinova pasáže o zvířecích instinktech, jež jsou silnější než instinkt mateřský. Ve třídě to šumělo úžasem. Pearl řekla, že teď, když se cítí lépe, se pro ni učení stalo opět potěšením.

Zarazila mě další zmínka o Charlesu Darwinovi.

„Pearl! Už zase Darwin?!“

„Zase? Vlastně ano, pěnkavy!“

Udělala jsem už vše, co bylo v mých silách, abych pěnkavy našla? Zjistila jsem, že v knižovně mají čtyři výtisky *Původu druhů*, všechny vypůjčené, takže jsem požádala, aby mi zavolali, až se jeden vrátí, avšak to se nikdy nestalo. Požádala jsem Pearl, aby mi osvěžila paměť a vysvětlila, co pro ni pěnkavy vlastně znamenají.

„Samozřejmě!“ slíbila a poznamenala si to, aby mi příště nezapomněla přinést krátký referát. Měla totiž zrovna na srdci mnohem tíživější záležitost: Naplánovala si, že dokončí článek nutný pro získání trvalého úvazku, a zdál se jí sen o psaní inkoustem, modrým jako páv.

Pearlin názor na sny se od mého poněkud lišil. Podle Freudovy tradice jsem začala tím, že sny jsou naplněním nějakého přání, Pearl však věřila, že sny mají moc předvídat budoucnost. Sen o inkoustu, modrém jako páv, ji potěšil, protože pro ni znamenal, že bude brzy na svou práci „pyšná jako páv“.

„A proč zrovna *páv*?“

„Proč ne?“ smála se.

* * *

Přicházelo léto a Pearl mi oznámila, že přeruší terapii, protože odjíždí za svou rodinou. Trávila tam každé léto svého života a samozřejmě cítila, že k těmto lidem, kteří ji milují ze všech nejvíce, patří.

Pearl zašla ještě o krok dál, než jsem očekávala. Prý se cítí tak dobře, že je připravena terapii ukončit. Na podzim by se vrátila dopilovat, co bude třeba, ale teď byla vděčná a šťastná, že to má za sebou. „Cítím se o tolik stabilnější. Chtělo by se mi jít a říct všem svým studentům, že by měli podstoupit psychoterapii.“

Dělala jsem, co jsem mohla, abych se během tohoto malého proslovu usmívala, ale byla jsem na rozpacích. Skutečně si připadala, že „podstoupila psychoterapii“? Stále jsem toho o její minulosti věděla relativně málo. Někteří pacienti mi za dvě sezení nabídnou o své minulosti více informací než Pearl za čtyři měsíce. A co ta věc s pěnkavou, odsouzenou k celibátu? Samozřejmě, Pearl se mi svěřila se svým strachem ze závislosti a já jsem neupustila od svého původního záměru nechat ji jít. Teď jsem si však připadala jako ob vaz, který Pearl odmotává. Měla jsem podezření, že se chce odrhnout právě proto, že jsem jí začala být blízka. Naznačila jsem, že možná mluví o ukončení terapie, aby si nemusela přiznat, jak jí budu v létě chybět. Nepřipadalo jí, že bych mohla mít pravdu.

Zeptala jsem se, zda si nemyslí, že ještě přece jen máme co zkoumat.

„Po léta do mě přítelkyně štourají kvůli ‚zkoumání‘ mužů. Vystřihují pro mě inzeráty, informují mě o agenturách, zprostředkovávajících seznámení, nechávají mě hlídat své děti. A zatím i moje matka má pokrokovější názory než tato děvčata z velkoměsta.“

Rita Quinceyová řekla kdysi své dceři, že dnes už se ženy nemusejí vdávat. Rita viděla v televizi pořad o sestřích Delaneyových¹², jimž v té době bylo 104 let a svou dlouhověkost přičítaly tomu, že nebyly nikdy vdané: „Neměly jsme manžely, kteří by nás přiváděli k šílenství.“

Ptala jsem se Pearl, jestli si myslí, že chce objevovat její osobní život proto, abych se pokoušela ji vdát.

„No, právě že nevím, co zamýšlíte, a v tom je problém. Kdo určí, kdy je člověk zdravý?“

O cílech terapie Freud prostě říká: *lieben und arbeiten*, milovat a pracovat. Moudře ani jeden z těchto termínů nedefinovat. Jiní to neváhali udělat, někteří z nich s katastrofálními výsledky. Melanie Kleinová sepsala požadavky, nutné pro ukončení analýzy.¹³ Nejprve shrnula to, co považovala za všeobecně uznávaná a „velmi známá kritéria“ pro ukončení, mezi nimiž byla i „sexuální potence a heterosexuality“. Vzhledem k tomu, co všechno Freud udělal pro to, aby homosexualita nebyla chápána jako něco nenormálního, to bylo kritérium, jež by nikdy neuznal ani by se s ním neztotožnil. Při čtení studií některých britských a amerických praktiků může člověk snadno nabýt dojmu, že jejich cílem bylo pomoci lidem přispůsobit se sociálním zákonitostem střední třídy.

Boji s touto hodnotící revizí Freuda jsem již věnovala docela slušnou část své kariéry. Nebylo možné ztotožnit se s tak konzervativním postojem!

Na tom, že se žena rozhodne nevdat se nebo nemít děti, se mi nezdálo nic podezřelého. Jenže Pearl vypadala, že žádným takovým rozhodováním neprošla. Nezdálo se, že by měla něco proti milostnému vztahu nebo proti sexu, ale ani o ně nejevila zájem. Začala jsem tím, co bylo zřejmé: Neexistuje jediná definice pro správný život. Navzdory tomu jsem argumentovala tím, že na terapii, kterou se sama rozhodla podstoupit, mi představila tajemný postoj ke své identitě. Navrhla jsem, abychom se alespoň, než skutečně skončíme, dozvěděly něco víc o Pearl coby „Darwinově pěnka“.

Souhlasila.

Měla jsem radost, že byla ochotna se mi vzeptat a pak se mnou nechat zatlačit zpět. Dokazovalo to schopnost přesunout se od idylické harmonie mezi matkou a dcerou k něčemu mnohem komplexnějšímu. Možná se obávala právě této složitosti, tohoto nesouladu, a raději by opustila terapii, než by tomu čelila.

V následujících měsících jsem měla dost času přemýšlet o své „Darwinově pěnka“. Pearl řekla, že se „něčím liší“,

a z té odlišnosti vyplývá, že ji muži neshledávají žádoucí. Věděl jsem, že tím nemyslím nic pouhýma očima postihnutelného, jako třeba svou výšku, která mohla nahánět strach chlapců ve škole. Dala mi na vědomí, že mluví o velmi jemných, „sotva viditelných“ rozdílech. Jediným klíčem, který nabídla jen jakoby mimochodem, bylo, že pro akademiky není jako ostatní ženy z univerzity, a muži z její rodiny vesnice ji mají za „poměštelou“ a „divnou“.

Ačkoliv jsem brala v úvahu komplikace způsobené změnou sociálního zařazení, nemohla jsem si tím vysvětlovat mimořádnou povahu Pearliny situace. Jak to, že se nikde nenašel jediný muž, který by ji miloval právě pro její odlišnost, který by ji neshledal divnou, ale naopak mimořádnou?

Nemohla jsem si pomoci, abych vzhledem k obrovskému množství děvčat, jež v dětství utrpěla nějaké sexuální trauma, nepřemýšlela o tom, zda nebyla v mládí obtěžována. Mnoho zneužívaných dívek říká, že se cítí tak nějak zvláštní a bolestivě „jiné“.¹⁴ Pearl mě už dříve upozornila, abych neočekávala překvapení nebo tajemství.¹⁵ Víme však, že lidé v sobě traumatické zážitky potlačí a vzpomenu si na něj později. Někdy až na základě usvědčujících důkazů o těch, kdo je zneužívali, nebo podle záznamů z nemocnic.

Také mě zajímalo, zda otázka „nerozpoznatelnosti“ měla co do činění se sexuální orientací. Bylo možné, že by předmětem její touhy byly ženy, ale že to pro ni bylo méně přijatelné než sexuální abstinence?

Na sezení ani v přenosu jsem pro tuto svou hypotézu nenašla žádný důkaz. Někteří zneužívaní lidé jsou vztahem obětí – pronásledovatel prostoupení natolik, že nevědomky pokračují v jeho oživování, kamkoliv přijdou. Když jsem seděla s Pearl, nikdy ve mně nevyvolávala pocity jako: „Tato žena očekává, že mnou bude zneužita.“ A necítila jsem se ani opačně (i když se to také běžně stává): „Ta osoba ode mě očekává, že se podrobím jejímu emocionálnímu zneužívání.“

Ještě před odjezdem na dovolenou jsem konečně sáhla po jednom výtisku *Původu druhů*, s úmyslem přečíst si kapitulu

o pěnkavách. K mému obrovskému překvapení tam žádná taková kapitola nebyla! A nejen to, ani v rejstříku knihy nebyla o pěnkavách jediná zmínka. Řekla jsem si, že to musí být chybný rejstřík, a jala se knihu číst od začátku. Stránky, jež změnily svět, hustě osidlovali holubi, drozdi a želvy, avšak žádná pěnkavy. Možná o nich Darwin psal v *Původu člověka*, knize, jež zkoumá přirozený výběr do hloubky. Ani jediná zmínka. Nakonec jsem našla jeden jediný odstavec o Galapážských pěnkavách v *Přírodovědcově cestě kolem světa na lodi Beagle* (Diary of the Voyage of the H.M.S. Beagle) – knize, kterou jsem nikdy nečetla. Toto méně významné dílo napsal Darwin roku 1837. Jak to, že pěnkavy nebyly zpracovány v jeho opusu z roku 1859? A jak je možné, že jsme s Pearl obě věřily, že jsme o nich četly pasáž, která neexistovala? Pomyslela jsem si, že to byla mimořádná *folie à deux*, a teď jsem ji ani nemohla prodiskutovat s partnerkou, trpící stejnou iluzí jako já, jelikož odletěla domů.

Jakmile se srpnové bezvětrí změnilo v podzimní vánek, měla jsem radost, že zase vidím Pearlino jméno v knize objednaných.

Když vcházela do mé pracovny, vypadala odpočatě, měla sportovně zapletené copy a nesla svazek *Původu druhů*. Řekla, že prožila překrásné léto.

„Ale mám pro vás zvláštní novinu. Někdo z téhle knihy ukradl kapitulu,“ povídá.

Věděla jsem, co tím myslí.

„No nic, podívám se v knihovně,“ řekla.

„Pearl, povězte mi, co si pamatujete o pěnkavách.“

Zhluboka se nadechla a dala se do vysvětlování. Řekla mi, že na počátku své cesty Charles Darwin věřil v ustálenost druhů. Avšak na Galapážských ostrovech našel třináct různých druhů pěnkav, na každém ostrově jeden. Zjistil, že díky tomu, že od sebe byly vzájemně izolovány, se mohly vyvinout zcela odlišné druhy a ne jen variace druhu jednoho.

„Ale jaký význam má ten příběh pro vás?“

„Některé z těch třinácti druhů se od druhých liší, ale ostatní jsou si tak podobné, že je lidské oko nerozezná. Jen pěnkavy

ano. Pták, který zaletí do jiného rajonu, nebude, navzdory tomu, že nosí stejné perí a zpívá stejnou písničku, přijat, protože šířka jeho zobáku je jen o chlousek jiná než u těch zdejších.“

„Dobře, takže ti ptáci nějak – pro nás nepochopitelně – rozhodnou, že nový pták na sídlišti je prostě trochu jiný, a tak ho považují za...“

„Nevhodného na randění.“

Pearl k řešení tohoto problému raději používala svého intelektu než emocí. Přemýšlení o tom, proč na ni zrovna tento příběh tak zapůsobil, mnoho času nevěnovala. Začala však pátrat po všem, co mělo nějakou souvislost s naším tématem. Existovala spousta pro nás užitečných materiálů, a Pearl mi nosila jejich kopie s pasážemi podtrženými žlutým fixem.

Klíčem k našemu hlavolamu byl článek, napsaný historikem přírodních věd Frankem Sullowayem.¹⁶ Jedno odpoledne vplula Pearl do mé pracovny a mávala s ním ve vzduchu.

„Ten článek se jmenuje ‚Darwin a jeho pěnkavy: Vývoj legendy‘. Jste připravená?“

Ještě ani pořádně nesesedla na gauči a už mi nahlas předčítala:

Navzdory legendě, tvrdící opak, nebyly pěnkavy pro Darwinovu vývojovou teorii nijak podstatné, neboť v *Původu druhů* o nich není ani zmínka... Navzdory zjevnému rozporu s historickými skutečnostmi legenda úspěšně vládne v uznávaných učebnicích biologie a ornitologie a je v historické literatuře v souvislosti s Darwinem často zmiňována. Vlastně se stala jednou z nejrozšířenějších legend v historii přírodních věd po boku známých historek o Newtonovi a jablku.

Pearl vzhledla, aby se podívala, co na to říkám. Stále jsem tam stála, příliš ohromená na to, abych se pohnula. V momentě, kdy jsem se posadila a střetla se s jejíma očima, jsme obě vybuchly smíchem.

„Ne, počkejte – to ještě není všechno!“ řekla.

Darwin si zjevně pěnkav všiml, ale shromáždil jich jen pár.

Díky tomu, že je držel pohromadě, měl potom problém s jejich rozlišením. To, že pozoroval pěnkavy, z něj ještě nedělalo evolucionalistu. Spíše naopak – změna v názorech na evoluci, k níž u něj došlo v následujícím roce, změnila i jeho pohled na pěnkavy. Nakonec to byl Darwinův kolega – muž, jenž ani v evoluci nevěřil –, kdo mu musel říct, že jeho pěnkavy patříly ve skutečnosti k několika různým druhům.

„Takže ta legenda jen romantizovala neuspořádaný sběr událostí“, řekla jsem, „a posilovala pověsti o Darwinově nezávislosti na jiných vědcích.“

„Správně. Seriózní výzkum pěnkav provedl zřejmě až David Lack roku 1947. Právě on vyzoroval, že i zdánlivě identické pěnkavy si dávají pozor, aby se nekřížily.“¹⁷

Jak jsme se dozvěděly, někteří učenci si myslí, že by se jim mělo říkat „Lackovy pěnkavy“. Ale to ještě není vše. Jak víme, evoluce není cosi, k čemu došlo před mnoha a mnoha lety, ale proces, který stále probíhá. Později vědci zjistili, že v určitých podmínkách pěnkavy skutečně „randí“ a páří se. Plných deset procent pěnkav z jednoho z Galapážských ostrovů nyní sestává z kříženců. A ti jedinci, kteří se spáří s jinými, nepatřícími do jejich skupiny, jsou nejstatnější ze všech!¹⁸

Pearl toto téma fascinovalo. Studie o pěnkavách ji oslovovaly jako nápisy na zdech a její zápal byl nakažlivý. Obrázky leknoucích se ptáků s impozantními zobáky a kopie údajů v nekonečném množství odstínů šedé si získaly neuspořádané hnízdo vysoko na mé knihovně z IKEY.

Pearl ze svého obsáhlého čtení vyvodila závěr, že být Darwinovou nebo Lackovou pěnkavou ještě neznamená být od souzena k přehlížení a vyloučení z kolektivu.

Pearl však i nadále děsilo, že si nebyla schopna vzpomenout, kdy se vlastně Darwinovou pěnkavou začala nazývat. Pamatovala si jen, že na vysoké škole psala referát o Darwinovi. Zdál se jí sympatický – vskutku intelektuální hrdina.

Tento muž, jehož myšlenky později ohromily svět, byl původně prostým kazatelem, věřícím ve stálost druhů. Posléze na základě pozorování a důkazů změnil názor. Jak Pearl řekla

svým studentům, právě toho musí být schopen každý dobrý vědec. Dobrý profesor zrovna tak.

Životopisci popisovali Darwina jako průměrně inteligentního prostého muže, jenž měl problémy s pravopisem, a nedokonalého badatele, dopouštějícího se při třídění svých exemplářů příšerných přehmatů. Nepřipadal mi jako typ hrdiny pro Pearl, nadanou a v práci přepečlivou elegantní intelektuálku. Když se však nad tím člověk zamyslel, tak nepochopitelné to zase nebylo. Jedna z mála věcí, jež mi Pearl řekla o svém nevlastním otci, byla, že musel mít vždy pravdu; neexistovalo, aby někdy změnil názor. Napadlo mě, že se jí Darwin tenkrát mohl jevit jako sice nedokonalý, ale dobrotivý otec, po jakém toužila.

Bez ohledu na to, kde vlastně bajku o pěnkavách vyčetla, Pearl se nakonec rozhodla, že se jí bude držet; prostě proto, že potřebovala, aby to tak skutečně fungovalo. „Páření“ pro ni mělo auru něčeho nemožného a bylo pohodlnější o něm přemýšlet poeticky jako o osudu než jako o něčem, co si člověk zvolí. Co se to stalo s krásnou Pearl, ženou uvězněnou uprostřed příběhu? Navrhla jsem, aby se zkusila zamyslet nad svým vlastním jménem.

Jak jsem se zmínila o jejím jménu, Pearl se vybavilo něco, co mi chtěla hned říct. Sama se to dozvěděla teprve nedávno od matky.

Vždycky se jí líbilo její křestní jméno a jasně si pamatuje den, kdy jí teta ukázala drahocenné perly v odstínech černé a bílé. A ačkoliv věděla, že jméno dostala po babičce z matčiny strany, nevěděla proč.

„Matka mi vždycky říkávala, že se svou bláznivou matkou nevycházela; ta ji bila, ale na její sestru, mou tetu, byla hodná. Matka věřila, že když po ní pojmenuje své krásné dítě, získá si ji.“

Co se však Pearl nikdy nelíbilo, bylo přijmení „Quincey“. Páté třetí nevlastnímu otci, kterým opovrhovala. Před sto padesáti lety to mohlo být křestní jméno nějakého otroka! Jednoduše o něm ani jeho rodině nechtěla nikdy nic vědět.

Řekla jsem Pearl, že věřím, že z otázek týkajících se našich jmen se můžeme mnohdy dozvědět leccos důležitého. V zásadě

souhlasila, ale dala mi jasné najevo, že může trvat roky, než na to bude připravena.

Jméno *Pearl Quinceyová* vypovídalo o mnohém: o pokusu dcery (Rity) naklonit si „bláznivou“ matku; o soupeření dcery se svou upřednostňovanou sestrou; neslo v sobě asociaci s překrásnými černými a bílými šperky, a spojitost s otroctvím, s jeho barbarským ničením jmen a osobností.

Když Pearl hovořila s matkou o jménech, dávala si velký pozor, aby se nezmínila o terapii. Bylo důležité, aby paní Quinceyová o své dceři nemusela přemýšlet jinak než jako o nezdolné Pearl. Zklamalo ji, když se dozvěděla, že Pearl „po všech těch problémech a starostech“ stále nemá jisté místo.

„Ale zvýší ti plat, ne?“ zeptala se.

Poprvé se mi Pearl přiznala, že z matčiny strany cítí jistý nátlak, aby už konečně dosáhla úspěchu. Také nemá nejlepší pocit z toho, že studovala literaturu, zatímco matka chtěla, aby se stala uznávaným vědcem nebo lékařem a vynalezla lék na rakovinu. Kdo by mohl tuto matku, jejíž život byl tak neskutěčně obtížný, vinit z toho, že chtěla žít prostřednictvím svého dítěte? Rodina si samozřejmě přála, aby se Pearl proslavila. A Pearl si to přála také.

Odhalením mýtu o pěnkavách došlo v naší práci k významnému obratu. Pearl napadlo: „Někdo by si mohl říct: Co ještě považují za pravdivé, a ono to pravdivé není? Je to jako najít otevřené dveře tam, kde člověk žádné neočekával.“

Zajímalo mě, co si myslela o tom, že jsem také uvěřila mýtu o Darwinových pěnkavách.

„Uvěřila a neuvěřila,“ řekla. „Nikdy bych nezjistila, jak to vlastně bylo, kdybyste mě nepřestávala žádat, abych o nich mluvila.“

To, že jsem Pearl kladla otázky, týkající se jejího jména, připsuji svému zájmu o práci Jacqua Lacana. Po Freudovi už žádný analytik nevěnoval takovou pozornost všemu, co jako lidé dlužíme jazyku, symbolickému registru.¹⁹ Ještě než začneme mluvit, hovoří o nás jiní, říká Lacan.²⁰ Dříve než zakusíme matčino milující objetí, ještě před narozením a někdy dokonce roky předtím, než jsme skutečné počati, se stáváme předmětem hovoru. V ně-

kterých rodinách jsou holčička nebo chlapeček dlouho očekáváni – nebo nahánějí hrůzu. V jiných může být dítě počato jako náhrada za zemřelé dítě nebo příbuzného. Rodiče, ať už jsou bohatí či chudí, nemocní či zdraví, si v souvislosti se svými dětmi předstávají všechno možné. Tato očekávání – spolu s kulturními rozhovory o důležitosti dětí, chlapečků i děvčátek, narozených z manželství či mimo ně, rodičům mladým i starým, heterosexuálním i gayům – nemohou neovlivnit sebepojetí dětí, způsob, jakým budou říkat „já jsem“. Někdy si člověk uvědomí, že celou historii toho, jak se o něm mluvilo, vyjadřuje jeho nebo její jméno. Jména, jež dostáváme zdánlivě bez jakýchkoliv vážných pohrutek, jsou prosycena nadějemi, vzpomínkami a obavami.

Zkoumání podstaty našich jmen a původů v nás může vyvolat úzkost, ale často se stává, že když to neuděláme, skončí to ještě nebezpečnější volbou. Pro příklad takového nebezpečí nemusíme v mýtech nebo literatuře pátrat příliš hluboko – postačí Sofoklův Oidipus. Jméno „Oidipus“ znamená „opuchlé chodidlo“ a odkazuje k tomu, jak mu otec ještě jako nemluvněti ubližoval a posléze ho zanechal v lese. Oidipus je zachráněn pastýřem a vychován adoptivními rodiči. Když se, už jako dospělý, dozví o věštbě, jež mu předpověděla, že zabije svého otce a vezme si vlastní matku, uteče od adoptivních rodičů, protože si myslí, že jsou to oni, o kom věštba hovořila. Marně se svému osudu snaží uniknout. Místo toho Oidipus věštbu samozřejmě vyplní tím, že zabije svého biologického otce a vezme si svou biologickou matku.

Oidipus prokázal svou výjimečnou inteligenci, když vyřešil hádanku Sfingy. Nebyl však dost chytrý ani dost zvědavý na to, aby vyřešil svou vlastní hádanku, hádanku svého jména. Pro Lacana není tento Oidipův příběh ani tak příběhem o neblaze proslulém rodinném trojúhelníku, jako spíše případem zaměněné identity. Stárnoucí Oidipus, slepý a vyhnaný ze země, se konečně pouští do jakéhosi zkoumání sebe sama. Když pochozí a přijme své vlastní raněné já, dojde k něčemu, co bychom mohli nazvat proměnou a spásou. Dříve pyšný Oidipus promluví velmi dojemně ke králi Théseovi:

Přišel jsem, abych ti něco dal, a tím dárkem je mé vlastní zbité já; žádná pastva pro oči; ještě je ve mně trvalejší ctnost než krása²¹.

Jacques Lacan chápe obdobné oídipovský komplex u současných mužů a žen. Všichni máme poslání týkající se zaměnění identity. Abychom navázali spojení s ostatními lidmi – abychom si odpovíděli na otázku „Kdo jsem?“ – používáme jmen, titulů, lékařských diagnóz, rodinných prognóz a sociálních mýtů. Jsem „ubohé boháčovo dítě“, „dcera alkoholiků“, „opomíjené prostřední dítě“, „Darwinova pěnka“. Mnozí z nás se nad tím nikdy nezamyslí – přemýšlíme o tom jako o něčem, co je dané –, dokud neklopýtne nebo se nějakým způsobem nezhroutíme.

Když Pearl nastoupila terapii, cítila se lépe, pokud o sobě přemýšlela jako o Darwinově pěnka, než, řekneme, jako o „profesorce Quinceyové“. Někdo by samozřejmě mohl namítnout, že „profesorka Quinceyová“ je také zaměněná identita. Samo o sobě to o Pearl nic pravdivého nevypráví. Pro Lacana jsou všechny identity zaměněné v tom smyslu, že jsou povrchové, zaujaté. Používáme je k tomu, aby to na světě fungovalo, ale nesmíme zapomínat, co nás to stojí. Pointou není, abychom existovali beze jména, abychom si odmítali klást otázku „Kdo jsem?“, ale abychom o identitě nepřestávali rozmýšlet. To je práce psychoterapie: naučit se osvojit si identitu a pochybovat o ní. To je jeden z hlavních důvodů, proč mluvení pomáhá.

* * *

Někdy tou dobou, ve druhém roce terapie, začala Pearl mluvit o zbytku rodiny a pověděla mi víc ze svého příběhu:

„K mému počtu došlo hned při prvním pohlavním styku, který matka kdy měla. V patnácti letech, se čtrnáctiletým chlapcem jménem Owen Platt. Teta si vzala bílého muže, jenž měl dostatek prostředků na to, aby nám pomohl opustit Jamajku. Na Floridě matka potkala Dereka Quinceyho, ramenatého muže snědé pleti, který si ji vzal kvůli tomu, že dobře vypadala. Myslím, že se jí zpočátku také líbil. Byl starší a zdálo se, že

má zájem nás zaopatřit. Jeho otce zabili kvůli padesát centům, když hrál karty. Tehdy ztratil Derek kontrolu nad svým pitím.“

Pan Quincey bil své syny a Pearl žila ve strachu z jeho hrozných pěstí.

Když se Pearl naskytla šance žít s tetou, Derek byl proti. Tvrdil, že „ten černej levoboček“ tam zvlčí a začne plkat děcka. Pearlina matka věřila v její svědomitost: měli by ji nechat jít. Z představy, že by tam měla matku nechat, Pearl nebylo nejlépe, chtěla však utéct od nevlastního otce. Jednou si Pearlina bratr zlomil ruku a opilý pan Quincey – od doby, kdy jeden bílý lékař odmítl léčit jeho matku, nesnášel doktory – si mu klekl na hrudník a trval na tom, že může kost srovnat sám. Když Pearl viděla, jak je matka proti němu bezmocná, cítila nenávist i k ní. Pearl se zapřísáhla, že ji žádný muž nikdy nebude šikanovat.

Výjimkou v Derekově pravidle, že žádného doktora nepotřebují, byla malá Ellie, jež se narodila s epilepsií. Derek si oblíbil – ze všech dětí – zrovna tohle nemocné a slabé! Pearl si pamatovala, že se cítila být Ellie nadřazená, protože malá holčička měla mnohem tmavší pleť než ona. Nikdy se o své zášti k tomuto dítěti nikomu ani slovem nezmiňovala.

Nemohla jsem se Pearl na tomto sezení nezeptat, jak na ni to, že mluví o své rodině, působí.

„Mám výčitky svědomí. Když jsem začala mluvit – všimla jste si? – šeptala jsem, jako by mohli poslouchat ve vedlejším pokoji, i když vím, že tam nejsou. Je to můj život, moje příběhy a já o nich chci mluvit.“

Pearl chtěla před koncem sezení ještě něco dodat.

Když dospívala, chlapci jí nenadbíhali a ona byla ráda. Za žádnou cenu nechtěla udělat nic, co by nevlastnímu otci dokázalo, že měl pravdu, že ji museli poslat domů. Co se dobrého chování týkalo, bylo lepší předčít očekávání dospělých.

Mnohá středoškolačka se samozřejmě cítí přehlížená a nejistá. Pearl se tak cítila i po celou dobu studia na vysoké škole. Trvala na tom, že si ji muži nevěšmají – ani malí ani vysocí, ať už vyrostli na jihu, na severu nebo někde v zahraničí. Nepřipadala

si ošklivá, pouze jiná. „Jako bych nosila nápis ‚Nezajímá mě sex, manželství ani děti‘.“

Líbilo se mi, co říkala o tom nápisu. Nasvědčovalo to uvědomění, že nejde o nějakou nerozpoznatelnost, nýbrž že měla na výběr. Její „nápis“ jí prokazoval dobrou službu. Jelikož měla jinou barvu pleti, musela být vždy nejlepši ze třídy, aby tak dokázala, že je stejně dobrá jako ostatní. Byla bez finančních prostředků a rodina potřebovala její podporu. Měla proto vedle studia vždy hned několik zaměstnání současně. Práce ji zcela pohltila. Muž by ji jen rozptyloval.

Zeptala jsem se jí, zda se nyní cítí jinak – že by jí známost mohla zpříjemnit život.

Pearl uhnula pohledem a zavrtěla hlavou. Měla jsem pocit, že dostanu vynadáno. Zeptala se, jestli mám ponětí, jak nepříznivá je statistika šancí vzdělané ženy jejího věku s tmavou pletí na to, aby si našla vhodného partnera. Ujistila jsem ji, že chápu, že demografická fakta nejsou v tomto případě zrovna povzbudivá.

„Stejně se vás, Pearl, musím zeptat: Co kdybyste potkala někoho, kdo se vám bude líbit? Měla byste zájem o navázání vztahu?“

„Kdyby to byl krásný princ? Ano, ale jak najít někoho, kdo by se se mnou snesl? Už nejsem žádná mladice, mám své zvyky.“ „Pokračujte.“

„Kdo by mě chtěl? Jsem příšerná kuchařka. Už se nechci starat o žádné děti... Naruším každému jeho stereotyp, nemyslíte? Existuje někde muž, který hledá vysokou upřímnou ženu černé pleti, která čte knihu denně a v lednici nemá nic než nanuky?“

Její otázky se měnily. V tomto období jsem vlastně nikdy nevěděla, s čím přijde.

Na další schůzku přišla s toulh: „Jak to děláte, Deboro?“

„Jak dělám co?“

Zajímalo ji, jak udržuji rovnováhu mezi prací a společenským životem, manželstvím, dětmi, romantikou, volným časem. Věřila, že znám nějaká tajemství, jež by mohla být klíčem jak k její minulosti, tak k životu. Podělím se o ně, nebo si je nechám pro sebe? Kdyby někoho potkala a potřebovala radu, mohla by

počítat se mnou? Co kdyby se zakoukala do někoho, kdo by se mi nelíbil? Mohla bych i přesto vyslechnout detaily o tom, jak se snaží ho získat a dvořit se mu?

Pearl potřebovala ujištění, že bych tolerovala, kdyby začala být sexuálně aktivní. Rodiče u ní dokázali zabránit zvědavosti a experimentování. Pearl se chtěla ujistit, že nebude pobouřena, polekaná, kritická, nebo že na její nová dobrodružství nebudu žárlit.

Jednoho dne, zhruba po třech měsících práce na tomto tématu, přijala Pearl pozvání na kávu od jednoho profesora psychologie. Vyústilo to v týdny schůzek, jež se zdály mít jistý sexuální náboj. Velmi si vychutnávala fyzický kontakt, který popsala především jako „líbání se na tvář“ (s důrazem na druhém slově).

Když mě Pearl o těchto událostech poprvé informovala, málem jsem převrhla vázičku růží. Během tří schůzek se dostala od kávy ke svému prvnímu líbání na tvář? Jen tak?

Teprve potom mi Pearl objasnila, že ačkoliv se na vysoké nikdy s nikým skutečně nescházela, někteří chlapci se jí líbili. Flirtovala s nimi, hodně tancovala. Na střední škole dokonce měla jakousi malou sexuální zkušenost. K ničemu to ale nevedlo. Ani k lásce, ani k naději.

Co se týče Pearlina nového přítele – psychologa, problém se objevil v čase mezi schůzkami, když čekala na jeho zavolání. Cítila se tak závislá a ubohá. Jak jí chybělo mít všechno naprosto pod kontrolou!

Ujistila jsem ji, že v žádném případě nepůsobí uboze. Touha po tom být dokonalá, mít vše naprosto pod kontrolou se pro nás stala dalším tématem k rozhovoru, a tak jsem Pearl požádala, aby mi o tom pověděla víc. Matčinu lásku si spojovala právě s touto touhou. Žila vědomím, že musí být své matce dokonalou dcerou, aby tak Ritě alespoň částečně vynahradila život plný odříkání. Pearl začínala tušit, že neexistují dokonalé dcery a že dát najevo slabost nebo přiznat touhu není rozhodnutím učiněným na úkor matky.

Profesor psychologie se vrátil ke své předchozí přítelkyni. Pearl byla velmi zklamaná, ale nelitovala zkušenosti. Cítila, že

prokletí bylo prolomeno. Zdála se mi uvolněnější a sebejistější, už ne tak vážná a přísná sama na sebe. Dokonce šla a koupila si starší piano. Ne pro své synovce a neteře, ale pro sebe!

Byla jsem tudíž v šoku, když jsem po návratu z prodlouženého víkendu našla Pearlin zoufalý vzkaz. Její ischias se vrátil; trpěla hroznými bolestmi. Objevil se jen hodinu potom, co jí elektronickou poštou přišly nějaké nové zprávy. Jeden z nejvýznamnějších akademických vydavatelů měl po přečtení pouhých čtyř kapitol zájem vydat její knihu, což by jí vlastně zajistilo vytoužené stálé místo!

Pearl mi to všechno vylíčila po telefonu. Věděla, že má mnoho důvodů k oslavám, ale cítila se hrozně. Proč tyto dobré zprávy spustily její symptom? Proč by měl být úspěch úzce spojen s bolestí? Zeptala jsem se Pearl, na co myslí, a ona mi vyprávěla o noční mýře, kterou měla toho rána.

Sedím vysoko na stromě a mám radost z toho, jaký mám výhled. Nemohu uvěřit, že jsem se vyšplhala tak vysoko. Podívám se dolů a vidím nějakého tvora, jak se topí. Je to něco mezi kotětem a králikem nebo krysou. Jsem zděšená a zároveň šťastná, že ten tvor není můj. Vzbudila jsem se celá zpocená.

Požádala jsem Pearl, aby mi řekla vše, co jí v souvislosti se snem přijde na mysl.

„Tam nahoře na stromě, to jsem já. A myslím, že ten tvor dole musí být Ellie.“

Měly jsme tu další skutečnost, o které jsem doposud neměla ponětí. Už při našem úplně prvním rozhovoru se Pearl zmínila o sestře, která zemřela. Usoudila jsem, že zemřela následkem epilepsie. Ukázalo se však, že se utopila v zátocce nedaleko jejich domu.

Bratři měli nedaleko zátoky kánoe a měli nakázáno od ní Ellie držet dál. Jednoho dne se Ellie zatoulala dost daleko na to, aby do kánoe hodila hračky a zkusila ji dotlačit do vody. Je možné, že než spadla do vody, dostala záchvat, protože ji nikdo neslyšel křičet. Našli ji ve vodě tvář dolů.

Tehdy patnáctiletá Pearl byla hrůzou bez sebe, že Derek

bude z Elliiny smrti vinit ji. A taky ji vinil. Řekl, že kdyby byla Pearl doma, kam patří, dítě by bylo naživu. Pearl bojovala vnitřní boj mezi touhou vrátit se domů a ulevit tak matce a přáním zůstat u tety a dokončit školu. Rozhodnutí za ni učinila matka, neboť trvala na tom, že Pearlino vzdělání je prvořadé. Pearl se zdánlivě ulevilo a nikoho by ani nenapadlo hledat u ní pocit viny. Přátelé a rodina se shromáždili kolem Quinceyova domu, aby truchlili nad smrtí malé Ellie, zatímco Pearl seděla v dívčí škole a učila se matematiku a francouzštinu.

Pearlin sen tento konflikt ožřejmil skoro až nesnesitelně. Vyšplhala se výš, než si kdy uměla představit, a zbožňovala výhled, který tak měla. Dosáhla toho však jen na úkor sestřina života. „Ten tvor nebyl můj,“ byla slova, jež použila ve snu a jež vyjadřovala její přehlížení mladší sestry.

Pearl překonávala rozpaky z hojnosti tak, že rozdávala vše, co mohla. Jak řekla, Elliina smrt zdvojnásobila její úsilí obhájit své privilegované postavení. Nikdo by ji nevinil z toho, že si žije na vysoké noze. Pracovala tvrději a byla odměňována méně než kdokoliv jiný. Nebylo divu, že nepocítovala radost z ničeho, co jí její úspěch přinášel.

Pearl nebyla mým prvním pacientem, jenž na základě dobrých zpráv propadl depresím. Jeden bystrý muž si všiml, že nevědomí jako by dávalo událostem „nálepku absolutní hodnoty“. Býváme rozrušení velkými změnami, ať už jsou pozitivní nebo negativní. Lidé páchají sebevraždy jak kvůli ztrátě štěstí, tak proto, že je nějaké potkalo.

Během druhého roku terapie mluvila Pearl hodně o poselstvích, která jí předala její rodina a jež se týkala toho, zda zůstat, či odejít, nezávislosti a oddanosti rodině, vděku a pohodlnosti. Snad každá rodina by mohla rozmatávat tyto propletence, ale tam, kde se děti stanou příslušníky jiné sociální vrstvy, se zdají zvláště složité. Chudí a těžce pracující rodiče většinou chtějí, aby jejich děti měly možnosti, jichž se jim nedostávalo. Jejich děti se chopí úkolu uspět, a když se jim to daří, ocitnou se ve světě, který je jejich rodičům cizí. Nejen že dělají jinou práci, také konzumují jiná jídla, líbí se jim jiný

druh zábavy a mají jiné názory na politiku. Mladý člověk v takové rodině často pochopí, že aby prokázal svoji vděčnost (pomocí úspěchu), musí se nevyhnutelně odklonit od rodinných tradic. A může se také cítit velmi provinile kvůli tomu, že ekonomicky převyšuje své sourozence, bratrance a sestřence. V některých rodinách se úspěšný člen pokouší ostatní, kteří zůstali pozadu, získat pro nové požitky, jako kdyby závist a lítost mohly kouzlem zmizet, když člověk bude jíst koláčky a číst *The New York Times* v pyžamu od známého módního návrháře.

Pearl dělala vše pro to, aby zůstala součástí rodiny. Dopřála si potěšení z určitých druhů ovoce, ale pouze tehdy, mohla-li poslat nějaké i domů. Směla dobře pracovat, ale neš se dobře cítit. Tím, že se vzdá romantické lásky, jako by uzavřela dohodu s Bohem. On si k sobě vzal její sestru, ona se nevzdá, bude žít a pracovat za dva. Samota bude cenou, již zaplatí za své závratné štěstí.

Freud psal o lidech, „zničených úspěchem“²². Dospěl k zarážejícímu, leč pravdivému zjištění, „...že lidé někdy onemocní právě proto, že se vyplní nějaké jejich hluboce zakořeněné a dlouho utajované přání. Potom to vypadá, jako by tu slast nebyli schopni unést...“ Freud uvedl několik příkladů, mezi nimi i profesora, který dosáhl kýženého místa na univerzitě poté, co jeho předchůdce zemřel: „Upadl do stavu melancholie, jež mu znemožnila jakoukoliv aktivitu po několik následujících let.“

Freud viděl problém v tom, že nečekaný úspěch v těchto případech souvisel s nějakým dříve vytouženým, ale zakázaným úspěchem, jmenovitě s oidipovskou touhou vlastnit cele jednoho z rodičů, a vyřadit tak toho druhého. Pocit dospělého člověka, že „to konečně dokázal“, uvrhne některé lidi do pocitů viny kvůli dlouho potlačovaným přáním.

Pearlin současný úspěch oživil část jejích rodinných komplexů. Došli jsme k závěru, že Pearlina nedoceněná rivalita s Ellie – miláčkem nevlastního otce – byla jednou z příčin mnoha let života v zapřísněném celibátu. Tím, že si zvolila nálepku „Darwinova pěnkava“, zestručnila spoustu aspektů své identity. Znamenalo to, že nosila jméno Charlese Darwina, významného

vědce s laskavou duší. Znamenalo to také, že byla ptákem, což je tvor stvořený k migraci, a tím pádem se od něj očekává, že opustí domov. Pearl se nemínila vdávat nebo mít děti, neboť se chtěla vyhnout ponižování, jež tak dobře znala její matka – životu se surovcem a opilcem, nutnosti dívat se, jak její děti týrá, a obětovat mu svůj vlastní život.

Našeho hlavolamu se týká ještě jedna věc, známa pod pojmem „neúplné truchlení“ nebo „zamrzlý žal“.²³ Někdy se se ztrátou milované osoby vyrovnáváme tak, že se s ní nevědomky ztotožňujeme. Tím, že si Pearl zvolila být pěnkavou, nejen že se vzdávala části sebe sama, ale stávala se zároveň i Ellie. Ellie byla odjakživa považována za dítě, které nevyroste a nepovede plnohodnotný život dospělých. Jednoho odpoledne se zatoulala, nejspíš se nad něčím zasníla, tlačila a tahala kánoí, ve které se toužila svést. Místo toho ale ztroskotala. Pearl ztroskotala také. Vlastně to byla první věc, kterou mi o sobě řekla, když poprvé vstoupila do mé pracovny. „Ztroskotala jsem – a nakonec mě to stejné vyplavilo u vašeho břehu.“

* * *

Ve třetím roce terapie potkala Pearl Joshuu – lékaře z Kameronu. Joshua uměl naslouchat i povídat. Miloval svou práci a líbilo se mu Pearlino zaujetí pro její. Těšil se z její krásy a talentu a neidealizoval si ji.

Pěnkava byla poprvé zamilovaná. Denně se ocitala nahore a pak zase dole. Byla jsem ráda, že ji v těchto chvílích, ze kterých se jí točila hlava, mohu podporovat. V momentech, kdy se bála, že si „nezaslouží...“, jsem jí připomínala, že zaslouží. Když se ptala, zda si matka může zvyknout na to, že je Pearl zamilovaná, ujišťovala jsem ji, že na tom budeme i nadále pracovat.

Jak se Pearlina a Joshuův vztah přibližoval sexuálnímu vyvrcholení, zjistila jsem, že jsem plna radosti i za Pearl. Nervózní jsem byla jen trochu. Mluvily jsme dost o jejím strachu z pohlčení i z toho, že někoho pohltní ona, o strachu z penetrace a těhotenství, aby dokázala přijmout potěšení ze sexu?

Podle všeho ano. Teď už Pearl vzájemné důvěrnosti s Joshuou milovala. Nejsložitější bylo zvládnout její lítost nad časem, její promarnila.²⁴

„Po celé ty roky mohl být ten úžasný svět zvaný tělo i můj,“ řekla.

Pearlino copy již dorostly po ramena a její korále byly zdobenější. Zrala, s dostatkem odvahy a bez obav, si teď intenzivněji užívala vše, co dělala.

Chvějivé měsíce potěšení – jak dlouho to může člověk vydržet? Pearl si nebyla jistá, jak říct Joshuovi, že potřebuje více času sama pro sebe. Konečně si „promluví“ o čase, který tráví o samotě a společně. Myslela si, že by to mohlo být řešením problému. Byly však dny, kdy by vyměnila celé potěšení z lásky za měsíc o samotě, aby mohla psát a přemýšlet. Někdy si přála nemít vůbec žádný vztah.

„Stydím se. Musím být učebnicovou sbírkou neuróz. Myslíte, že bych mohla být jedním z těch lidí, kteří prostě nemají žádný talent na štěstí?“

Ne. Myslela jsem si, že vězí v dikobrazím dilematu. Kdykoliv se Joshua držel zpátky, chválala k němu, když se jí dal k dispozici, ustupovala. Pro mě nebyla exotickým ptákem, kterého si nikdo nevybral a kterého si ani nebylo možno vybrat, ale dikobrazem, jako všichni ostatní – tvorem společenským a schopným rozmnožování, a přitom bude vždycky hledat správnou vzdálenost mezi bolestivými extrémními zaplaceními se a izolací.

Pearl se nemohla dočkat, až představí Joshuu své matce, ale ta vyrukovala s nespočtem důvodů, proč setkání nepřichází v úvahu. Zajímalo mě, zda kvůli tomu, že je Joshua lékař, či že je Afričan. „Myslím, že hlavně kvůli tomu, že je to muž,“ řekla Pearl.

Vždycky byla ráda, že její matka není z těch, kdo nutí své dcery do vdávání. Nebyla však připravena na to, co se nakonec z matčiny strany ukázalo jako dlouhodobá lhostejnost – až nepřátelství – k Pearlinu vztahu. Skutečnost, že její matka, vždy tak pyšná na všechny Pearlino úspěchy, s ní nebude sdílet tuto radost, naplňovalo Pearl hněvem.

Měly jsme tu situaci, jejíž řešení nebylo vůbec jednoduché.

Zřejmě to nejhorší, s čím se Pearl dosud musela vyrovnat – ne tak dramatické, ale rozhodně krutější než truchlení nad smrtí sestry a dokonce i nad „promarněným časem“.

Rita Qunceyová chtěla svou dceru ušetřit zklamání z manželství. Také se cítila být svou svobodnou dcerou ochraňována a zakládala si na tom, že byla Pearlina důvěrníci. Navzdory dceřinu cestování se zdálo, že Pearl bude jediným dítětem, které ji nikdy neopustí.

V této fázi terapie se Pearl znovu zamýšlela nad závěrem, jež jsem učinila již před pár lety, když jsme u ní s terapií začínaly: že ischias je jen dalším prostředkem, jak zůstat spojená s matkou. Tento můj názor se jí před třemi lety zdál nesmyslný; je prý pouhou shodou okolností, že jak ona, tak její matka trpí stejnými chronickými bolestmi zad. Nyní to již viděla jinak. Sdílení bolesti ve stejné části těla je obě zařazovalo mezi těžce pracující ženy. Mohly se vzájemně litovat, soucítit jedna s druhou. Pearl si uvědomila, že se ještě jako dospívající díky této bolesti nemusela cítit jako rozmazlené děvče stále na prázdninách. Byla stejně jako matka těžce pracující černou ženou, která dře, aby uživila rodinu. Zjistila, že symptom, díky kterému se cítila propojena se svou matkou, nebude z těch, kterých se člověk lehko zbavuje.

V posledních několika desetiletích toho bylo o vztahu matky s dcerou mnoho napsáno. Některé názory vyvracejí stanovisko, jež k problému pout mezi matkami a jejich potomky ženského pohlaví zaujímal Freud. V tendencích matek k přehnané identifikaci se svými dcerami v raném „předoidipovském“ stadiu spatřoval Freud původ „menší schopnosti“ žen k samostatnosti a rozumnosti.²⁵ V sedmdesátých a osmdesátých letech psaly feministické psychoanalytičky o identifikaci matky s dcerou komplexněji. Tvrdily, že nejasné hranice ega mezi matkou a jejími dcerami mohou vést k tomu, že matka žije v přesvědčení, že zná jejich pocity ještě dříve než ony samotné. Ano, může to vést i k tomu, že k sobě velmi přílnou. Nicméně snížená samostatnost je naopak vyvážena lepší schopností vcítění a oddanosti.

Psychoanalytička Nancy Chodorová psala o rozdílech mezi

chlapci a děvčaty v předoidipovském stadiu.²⁶ První důvěrné spojení v životě chlapců je s rodičem opačného pohlaví, u děvčat s rodičem stejného pohlaví: v obou případech s matkou. Od chlapců se očekává, že v jejich identifikaci dojde ke změně a začnou se chovat jako mužská část jejich rodiny. Děvčata tento zlom neprodlávají; od nich se očekává, že si svou původní identifikaci udrží. Chodorová zastává názor, že tato skutečnost přispívá k větším sklonům děvčat k udržování stávajících vztahů a spojení s ostatními. Někdy jsou však děvčata tímto způsobem uvězněna jako v pasti.

Terapeuti, romanopisci a životopisci se často věnují líčení těchto sporných otázek. Co se vztahů matek a dcer týká, je nejvýmluvnější Jamaica Kincaidová. Dospělá Annie Johnová uvažuje:

Prostě se přihodilo něco, co jsem nebyla schopna pojmenovat, a najednou jsem k nikomu předtím necítila takovou lásku ani takovou nenávisť. Ale když říkám nenávisť – co tím vlastně myslím? Předtím, když jsem někoho nenáviděla, prostě jsem si přála, aby zemřel. Ale nemohla jsem si přát, aby zemřela moje matka. Kdyby zemřela, co by se stalo se mnou? Neumím si svůj život bez ní představit. A co horšího, kdyby matka zemřela, musela bych zemřít také, a ještě méně, než si dovedu představit smrt matky, si dovedu představit smrt svou.²⁷

Pearl začala odlišovat svá přání od matčiných, jak to dělají některá děvčata v pubertě. Psala domů dopisy plné vzteku a nářků. Četla mi, co si psala nanečisto, dokud to neznělo přesně tak, jak si představovala. Pearl nikdy nepřestala svou matku milovat, ale její schopnost lásky, obdivu a touhy se rozšířila i na jiné. Netelefonovala už domů pár minut každý den, ale hodinu každou neděli. Pearl přemluvila bratry a sestru, aby na sebe vzali část starostí o matčiny finance a návštěvy lékaře – záležitosti, jež dříve obstarávala na dálku.

Jisté pokusy o odstup zkoušela i na mně. Ona, která nikdy nezrušila schůzku, aniž by k tomu měla vážný důvod a už vůbec

ne, aniž mi dala dopředu vědět –, je teď odvolávala často. Kdybych úzkostlivě dodržovala své běžné postupy, musela bych ji za tři takováto zrušená sezení nechat zaplatit. Pravidla rušení schůzek jsem ji vysvětlovala hned na začátku. Zavedla jsem tedy na to řeč znovu, ale Pearl mi odmítla slíbit, že se to již nestane. Prý je v poslední době „šíleně zaneprázdněná“. Přijala jsem takové vysvětlení a doplnila si je o jakýsi neurčitý pocit z ní. Později jsem zjistila, že právě ten podivný pocit potřebuji analyzovat sama v sobě.

Vyprávělo mi na mysli: „Pearl je taková. Jak bych ji to mohla účtovat, když... měla tak těžký život... na začátku v terapii vůbec nevěřila... a udělala takové pokroky... pro ostatní by se rozdala... mou potřebu účtovat jí zmeškaná sezení by nepochopila.“

Nebyla to žádná banální záležitost! Mnozí pacienti přicházejí na terapii skeptičtí. Mnozí mají těžký život. Pearl rozhodně nebyla nejdeprimovanějším člověkem, kterého jsem kdy měla ve své péči. Co se tedy tedy skutečně dělo?

Myslím, že jsme přehrávaly vztah, jež měla Pearl se svou matkou, v němž jasné hranice byly smazány a konflikt zapomenut kvůli přání být si nablízku, vzácná jedna druhá. Musela jsem se sama sebe ptát, zda tu hrály roli i kulturní činitele. Jak jinak porozumět své myšlence, že „by neporozuměla mým postupům“? Čím víc jsem o této konkrétní asociaci přemýšlela, tím se mi zdála povýšenější a podezřelější. Nebyl to nevědomý rasismus převlečený za velkodušnost? Zpoloviny jsem doufala, že tento problém zmizí, ale nestalo se. Pearl zrušila sezení, protože se necítila dobře. Změnily jsme čas a datum schůzky; Pearl nepřišla. Večer pak volala, že úplně zapomněla. Zmínila jsem se, že jí budu muset zmeškanou hodinu účtovat.

Při našem rozhovoru po telefonu Pearl neprotestovala, ale na dalším sezení jsem si všimla, že při vypisování šeku bojuje se slzami. Vyzvala jsem ji, aby nemlčela.

Řekla, že terapie pro ni je v první řadě marnotratnost. A platit takovou hroznou sumu za sezení, které vůbec neproběhlo, jí připadá pobuřující. Věděla, že to je u terapeutů běžný postup, ale prý to jen ukazuje, jak vzdálená je tato profese lidským životům.

Vycítila jsem, že se stále drží zpátky, a vyzvala ji, aby pokračovala.

„Nezformulovala jsem si své myšlenky a nechci pokračovat v breptání nesmyslů.“

„Pravda je někdy ráda vybreptána.“

„Nevím! Ale nemohu si pomoci, abych nemyslela na to, jak těžce musí většina lidí pracovat pro sto deset dolarů. Včetně členů mé rodiny; ti pracují zatraceně těžce, aby vydělali takovou sumu peněz! Můžete to vůbec ocenit, když pocházíte z takových poměrů, z jakých pocházíte? Bolí mě, že i pro někoho, jako jste vy, existují hranice mezi černou a bílou, hranice porozumění.“

Některé věci, jako konfrontace s vlastním rasismem nebo označení za lhostejného k rase, jsou skličující. Byla jsem vyvedená z míry a smutná, ale zároveň mě její odvaha říct, co si myslí, povzbudila. Zajímalo mě, zda tu již zmíněnou hranici vnímala při naší práci i někdy předtím.

„Minulý rok mi moje přítelkyně ze školy řekla, že její terapeut je černé pleti, načež mě začalo zajímat, jaký rozdíl v tom může být. Ale ne, až doposud jsem tu hranici mezi námi nevnímala. Je to pocit jako: Vy mi prostě nerozumíte.“

Mluvily jsme o jejích představách toho, jaké je mít terapeuta černé pleti, a o tom, čemu přesně u ní „nerozumím“. Hodina končila a já jsem Pearl připomněla, že není nutno uzavřít toto téma během jednoho sezení. Můžeme se k otázce rasy a jejího významu pro náš vzájemný vztah vrátit. (Což jsme také udělaly.)

Co se týká hranic, měla Pearl pravdu. Žádný běloch, bez ohledu na sympatie ani na to, zda má či nemá zkušenosti s fanatismem nebo bídou, nemůže zcela porozumět zkušenostem lidí barevné pleti. Rasová příslušnost hraje nepopiratelnou roli²⁸ a my děláme velkou chybu, když rozdílů nebereme na vědomí. Žádný terapeut také nemůže pacienta plně pochopit, ani když jsou stejné rasy a vyrostli v podobných třídních poměrech. Realitou je, že je nám souzeno si vzájemně nerozumět. Psychoanalytická terapie se snaží o to, abychom pochopili svou touhu po všeobjímající lásce a naučili se vidět druhé jako samostatné bytosti.

Bylo mi jasné, že by Pearl nikdy nebyla tak upřímná, kdybych se nakonec nerozhodla trvat na svých běžných pravidlech. Jak jsem zjistila, dát se ovládnout myšlenkami podobnými té „Jak bych mohla této ubohé ženě černé pleti účtovat...“ by znamenalo podlehnout protipřenosu, a sotva by nám něco takového mohlo pomoci. Možná kdybych mohla Pearl udělit privilegium, aby v takových případech nemusela platit, její život by měl méně nedostatků, její hříšně by se zdálo rovnější...

Jak už jsme viděli v jiných případech, „odpor“ ke zvědomění nevědomého se vyskytuje jak u terapeuta, tak u pacienta. Vždycky mají oba své ano i ne. Pearl jsem zmeškané hodiny neúčtovala, ale tím jsem vlastně sama podléhala odporu k práci, kterou děláme. Tušila jsem, že Pearl svůj vztek nebo odpor vyjadřovala právě tím, že se nedostavovala na sezení, a rozhodla jsem se to přejít, abych jí nezavdávala příčinu ke kritice. Byl to ode mne akt sebeobran. Připomnělo mi to příběh o rasistické prodavačce, která vyložila klobouky ubrouskem, aby tak „chránila“ hlavy bílých zákazníků, jak mi Pearl kdysi vyprávěla. Všichni terapeuti si při práci s pacienty v jistém okamžiku vytvářejí jakousi ochrannou izolační vrstvu, aby je chránila před tím, co se odehrává v pacientově hlavě. Člověk chce a zároveň nechce vědět... Pro psychoanalytický výcvik je jedinečné právě klást větší důraz na zvládání vlastní disciplíny, než na popírání vlastního odporu.²⁹

Co kdyby měla Pearl terapeuta černé pleti? Zkušenosti terapeutů barevné pleti ukazují, že rasa by stále hrála roli, jen jiným způsobem. Například psychoanalytička Kymberlyn Learyová píše o svých zkušenostech s afroamerickými pacienty, kteří mívají starost o to, zda je „dostatečně černá“ (či zda není „moc černá“).³⁰ Rasová příslušnost hraje roli i v případech, kdy jsou pacienti i terapeuti běloši. Před lety jsem měla bílou pacientku, jež pravidelně vcházela do mé pracovny, chrlíc rasistické připomínky k naší recepční tmavé pleti. V minutě jsme se ocitly uprostřed vášnivě a zholu nic nepřinášející debaty o rasistických manýrech. Jednoho dne jsem pochopila, že tyto narážky dělá vždy, když je naštvaná na mě – protože jsem se

opozdila, že jsem změnila čas naší schůzky, nebo jsem ji prostě jen příliš nutila do povídání. Pro tuto ženu bylo téměř nemožné rozhněvat se na někoho, koho má ráda. Bylo pro ni příjemnější uvažovat o spojenectví se mnou proti někomu, kdo se jevil jako snadný cíl. Můj výklad tohoto chování byl nakonec bodem zlomu v naší terapii.

*
*
*

Týden po naší diskusi o placení mi Pearl volala, aby se omluvila. Zdála se být překvapená, když zjistila, že se na ni nezlobím a že jsem ji následující týden znovu viděla s nemenším potěšením. Pomohlo jí to pochopit, že je možné rozložit se i na dobré přátele, na Joshuu a třeba i na matku. Ústup do dikobrazí obrany nebyl jediným způsobem, jak vyřešit potíže.

Pearl si užívala svůj nový vztah, přátele, učení. Nebyla si však vůbec jistá, zda na univerzitě zůstane. Někdy ji připadalo, že je to její etická povinnost. Tři studenti před promoci, kteří si vybrali její katedru, protože chtěli pracovat s ní, ji teď potřebovali prakticky denně. Jindy měla pocit, že musí odejít, protože by nikdy nemohla být šťastná v instituci tohoto druhu. Bylo to poprvé, kdy si dovolila přikládat význam svému štěstí.

Pearl si vzala neplacenou dovolenou, aby dokončila svou knihu a diskrétně se poohlédla po jiném zaměstnání. Většinu času strávila s Joshuou v Africe a seznamovala se s jeho rodinou. Pearl a Joshua byli oddáni jeden druhému, ačkoliv se i v jejich vztahu vyskytovaly záležitosti, na něž se jejich názory lišily, jako například otázka dětí. Joshua jich chtěl mít osm. „Je pravda, že je to o sedm nebo osm dětí víc, než bych chtěla já, ale Joshua není neobměkčitelný. Nebude to dlouho trvat a přesvědčím ho, aby změnil názor, uvidíte.“

Pearl věděla, že jsme nevyřešily všechny problémy jejího života a že otázku dětí nelze brát na lehkou váhu. Než potkala Joshuu, nikdy skutečně neuvažovala o tom stát se matkou. Byla si jistá, že by byl dobrým otcem, a kdyby měli rodinu, i ona by jí obětovala vše.

Než odjela ze země, scházely jsme se už jen jednou za dva týdny, a nakonec dokonce jednou za tři týdny. V den, kdy jsme se loučily, plakala Pearl jako malé děvčátko. Skoro rok jsem o ní neslyšela. Jednoho jarního rána Pearl volala, že je zpátky ve Státech a chce mě pozdravit. Měla jsem radost.

V Africe se jí moc líbilo. Ukázala mi fotky: oblečena v plátěných šatech stála na ních vedle pohledného muže velmi tmavé pleti. Dokončila svou knihu a napsala i nějakou poezii.

Aco jeji kariéra?

Přijala zaměstnání na univerzitě v Georgii – místo sice méně prestižní, než bylo to, jež opustila, ale zato slibujícím větší ocenění. Tam si učitelů vážili.

Otázka dětí – kolik? adoptivních nebo vlastních? a kdy? – zůstala zatím nevyřešená. Pak tu také ještě byla ta záležitost s Pearlinou matkou. Paní Qunceyová se chtěla přestěhovat, aby měla k Pearl a Joshuovi blíž, a ačkoliv Joshuovi se ten nápad zamlouval, Pearl si tak jistá nebyla.

Podívala jsem se na ni. Tolik se lišila od té ženy, která před více než čtyřmi lety vstoupila do mé pracovny! Tehdy ji ničil zánět sedacího nervu, byla osamocená, trpěla nespavostí, přemítala o dávno nepoužívaných výrazech pro zármutek – a podle zastaralé nálepky charakterizující sebe samu i žila. Teď se jevila plná života, odpočatá a kypící nadějí.

Zeptala jsem se jí, zda by mi dovolila zahrnout ji do knihy, kterou, jak jsem doufala, jednou o psychoterapii napíšu, a uslyšela od ní energické „ano!“.

„Práce s vámi mi toho tolik umožnila: dokončila jsem svou knihu, našla Joshuu, překonala všechny strasti. S radostí se vám nějak odvděčím.“

A to také učinila.